

Historie Jednoty bratrské

I. Jednota bratrská do Třicetileté války

Kořeny Jednoty bratrské sahají do poloviny 15. století, kdy se vlády v Čechách zmocnilo, po doznění revolučních let, konzervativní křídlo strany podobojí. Jejich úsilí bylo zaměřeno k udržení alespoň nejzákladnějších požadavků husitství při současném smíru s církví římskou, na základě kompaktát, dohodnutých na koncilu v Basileji (1436). V těchto snahách nebylo ovšem místo pro radikalismus strany tábořské, která musela být vojensky (bitva u Lipan 1434) i diplomaticky (kutnohorská synoda 1443) potlačena. Kompromisní postoj strany podobojí ústil do polovičitosti ve věcech učení i v církevní praxi, v níž se nadto projevoval mravní úpadek mnohdy ne nepodobný tomu, jenž vedl ke vzniku reformních snah. Za těchto okolností mnozí lidé právem spatřovali v postoji církve podobojí zradu původního husitského požadavku – poslušnost Božího slova přede všemi jinými autoritami. V církvi přetrvávaly i nově vznikaly skupiny lidí nespokojených s jejím stavem, toužících po obnově a usilujících o opravdový křesťanský život.

Jedna z takovýchto skupinek vznikala přímo pod kazatelnou Jana Rokycany, zvoleného arcibiskupa církve podobojí. Rokycana dobře viděl mravní stav církve, trápil se jím a dovedl ohnivě volat k nápravě, sám však rovinu mravokárných kázání nepřekročil. Skupina jeho posluchačů, vedená Bratrem Řehořem, byla ve svém hledání posílena a utvrzena učením Petra Chelčického, na nějž je Rokycana sám odkázal. Zřejmě pod vlivem tohoto jihočeského myslitele se rozhodli pro radikální řešení. Na podzim roku 1457 nebo na jaře 1458 odešli první z nich z Prahy, aby se usadili v Kunvaldě u Žamberka. Povolení usadit se tam dostali na přímlovu Rokycanovu od Jiřího z Poděbrad. Zde chtěli první Bratří uvádět v život svou představu o pravém křesťanství, jak ji přijímali ze svědectví slova Božího. Svátostmi jim od počátku sloužil žamberecký utrakvistický kněz Michal, který se posléze stal knězem Jednoty.

Vůdcem vznikající Jednoty byl po duchovní i organizační stránce Bratr Řehoř. Udržoval styky s řadou podobně smýšlejících skupin i jednotlivců na různých místech Čech a získával je pro cestu Bratří. Tak se k Jednotě hned z počátku připojovali někteří ze zbytků táborů, valdenských a dokonce i z blouzniveckých hnutí. Společným základem jim bylo, jak píše Řehoř, „...abychom samým Čtením (evangeliem) se zpravovali a příklady Pána Krista i svatých apoštolů v tichosti, v pokoře, v trpělivosti, v milování nepřátel...“ Přes svou programovou tichost a vyhledávání ústraní vzbudila Jednota záhy pozornost a nelibost, jakožto hnutí znovu oživující sotva potlačené myšlenky tábořské. První vlna pronásledování proběhla v letech 1460-61, kdy Jiří z Poděbrad aspiroval na korunu římského krále a chtěl zřejmě i touto cestou ukázat, že ve své zemi netrpí kacífe.

Toto první pronásledování, které nebylo dlouhé ani příliš důsledné, však Bratry nejen nezastrašilo, ale spíše ještě utvrdilo ve správnosti nastoupené cesty a posloužilo jejich společenství i k rozhodnějšímu sebeuvědomění. V roce 1464 vydali jakýsi základ svých řádů ve formě „svolení“, učiněného „na horách rychnovských“. Bratří zde shrnuli základ své věrouky do slov: „Přede všemi věcmi nejprve o to sme se svolili, abychme se spolu v víře Pána Krista ostříhali a v spravedlnosti ustavovali, kteráž z Boha jest, v lásce přebývajíce, naději měli v Bohu živém.“

Jak rostla svěbytnost bratrského společenství, vyvstávala stále naléhavěji i otázka pravého kněžství. Ve stávajících církevních útvarech nenacházeli Bratří pojetí kněžství, k němuž by se

mohli s důvěrou připojit. Neschopnost utrakvismu osamostatnit se od závislosti na Římu a z toho pramenící stálé potíže, ale i mravní bída kněžského stavu vedly Bratry k rozhodnutí pro vlastní, nezávislou volbu. Roku 1467 na synodu ve Lhotce u Rychnova zvolili první tři vlastní kněží, jimiž byli Matěj z Kunvaldu, Eliáš z Chřenovic a Tůma z Přelouče. Potvrzení těchto zvolených kněží si Bratří vyžádali u zbytků německých valdenských.

Tímto rozhodným rozchodem s církví podobojí proti sobě Jednota vzbudila novou, mnohem ostřejší vlnu nepřátelství, která se projevila hned v následujícím roce dalším pronásledováním, tentokrát důslednějším a tvrdším, trvajícím až do Rokycanovy a Jiříkovy smrti (1471).

Za vlády Ladislava Jagellonského zeslábla královská moc natolik, že Jednota prožívala klidnější časy pod ochranou majitelů jednotlivých panství. Její sbory rostly hlavně přílivem utrakvistů, kteří hledali horlivější zbožnost, čisté učení a apoštolské řády. Mezi těmi, kdo v této době vstupovali do Jednoty, byla i drobná šlechta a lidé školsky vzdělaní. Roku 1480 přišla do Čech větší skupina německých valdenských, která se připojila k Jednotě a vytvořila na Lanškrounsku a Fulnecku její německou větev.

Rozrůstání Jednoty a zvláště její vstup do měst s sebou přinesly řadu nových problémů. Bylo nutno nově promýšlet otázky vztahu ke světské moci, zastávání úřadů a jiné věci, spojené se životem ve společnosti. Odpověď první bratrské generace, založená na rozhodném odmítnutí společenské angažovanosti křesťana, byla mnohými shledávána nedostatečnou. Tyto otázky se postupně vyhrcovaly, až v polovině 90. let vyvrcholily střetnutím konzervativní „malé stránky“ s novou orientací „velké stránky“, reprezentované především B. Lukášem Pražským. Směr B. Lukáše zvítězil, on sám se stal na dalších 30 let vůdcem Jednoty a tvůrcem jejího bohosloví, Jednota se vydala cestou, kterou lze označit jako kritické přisvědčení společenské odpovědnosti křesťana. Její další postoj vyjadřuje zásada, že věřící křesťan může setrvat na cestě spasení i při účasti na životě společnosti a správě veřejných věcí, bude-li pozorně dbát, aby se všemožně držel zákona Božího.

Za B. Lukáše byly přepracovány i nově vypracovány řády života v jednotě, týkající se sborů, kněží, výchovy, bohoslužeb i jednotlivých stavů a povolání členů církve. Ve věcech věrouky pak položil Lukáš základ, kterého se Jednota přidržela po celou dobu své existence.

V roce 1485 (zemský sněm v Kutné Hoře) uzavřeli sice utrakvisté s katolíky náboženský smír, ten se však nikdy nevztahoval na Jednotu a tak s jejím růstem rostlo i nepřátelství vůči ní. S novou silou propuklo na počátku století a jeho vyvrcholením byl Svatojakubský mandát roku 1508. Tímto královským výnosem byla Jednota postavena mimo zákon, měla být zrušena a potlačena. Smrtí krále (1516) sice výnos ztratil na účinnosti, byl však později opakovaně obnovován a stal se pro Jednotu stálou hrozbou na celých 100 let.

Zatím nastoupila v Německu reformace Lutherova (1517), s níž Bratří záhy navázali styky. Za života B. Lukáše měly tyto styky ráz vzájemného kritického seznamování, po jeho smrti (1528) však v Jednotě luterská orientace převládla. Jejím představitelem byl zvláště B. Jan Roh. Pod luterským vlivem pozměnila Jednota znovu své stanovisko k otázkám veřejné správy, značně slevila ze své kritičnosti a umožnila urozeným, aby se mohli stávat členy Jednoty, aniž by se museli zříci svých výsad. Jednota sice svým šlechtickým členům nepřiznala právo zastupovat ji a jednat za ni ve věcech víry, ti se o to však, ovlivnění německým příkladem, brzy snažili. Roku 1535 předložili Bratří, po vzoru luterství, svou konfesi králi – Ferdinandu I. Habsburskému, který mezitím dosedl na český trůn. Tato konfese Jednotě k uznání ve vlasti nijak nepomohla, stala se však důležitým činitelem ve styku s evropskou reformací a pomohla Jednotě získat veřejné uznání od M. Luthera.

V té době stál již v čele Jednoty B. Jan Augusta, jehož úsilí směřovalo k vytvoření silné reformační církve v Čechách sblížením a spojením s utrakvisty. Zatímco Jednota zůstala, přes všechno ovlivnění luterskou reformací, ve svém svérázu neotřesená, utrakvisté se vlivem německé reformace rozdělili na dvě křídla: konzervativní staroutrakvistické a lutersky orientované novoutrakvistické, které bylo Jednotě v mnohém velmi blízko. Augustovy naděje na možné spojení s tímto proudem utrakvismu se však ukázaly jako liché. Účast bratrské šlechty na nešťastné válce Šmalkaldské (1547) se stala záminkou ke krutému pronásledování Jednoty v celých Čechách. Byla zničena řada sborů, Bratří vypovězeni ze všech královských měst a množství se jich vystěhovalo ze země do Polska a Pruska. Když byl i sám Augusta dopaden (1548) a na 16 let uvězněn na Křivoklátě, přešlo vedení Jednoty na nově zvolené seniory, B. Černého, Červenku a zvláště Jana Blahoslava. Těžiště práce Jednoty se přesunulo na Moravu. Pronásledování, které na ně tak nečekaně a tvrdě dopadlo, bylo pro Bratří upozorněním, že příliš slevili ze své kázně a kritičnosti ke světu a stalo se podnětem ke znovuoživení učení B. Lukáše. V dalším období hledá Jednota uvědoměle svou vlastní cestu, ale sblíží se stále více s reformací švýcarskou, která jí v něčem stála blíže než luterská. Jan Blahoslav, „otec a vozataj lidu Páně v Jednotě“, vykonal pozoruhodné dílo i na poli publikačním, zasloužil se o rozvoj bratrského písemnictví a knihtisku a položil základ překladu bible z původních jazyků – Kralické šestidílký. Její součástí je Blahoslavův překlad Nového zákona. Literární a publikační činnost Jednoty, která byla od dob Lukášových na vysoké úrovni, vyvrcholila tímto dílem (1579-1594), jež se stalo duchovním i kulturním pokladem národa na staletí. Blahoslav umírá roku 1571, téměř současně se staříčkým Janem Augustou, který dožíval svá léta v Mladé Boleslavi.

Právě v té době vrcholilo úsilí českých pánů (které však nevedlo k úspěchu), aby císař Maxmilián uznal pro Čechy platnost Augsburské konfese. Nakonec bylo rozhodnuto sepsat pro tuto příležitost konfesi novou, která by zahrnovala luterské utrakvisty i Jednotu. Jednota se k tomuto projektu připojila s určitým váháním a rozpaky, až i s ustrnutím nad tím, že o věcech tu mají jednat a rozhodovat páni. Roku 1575 byla tak předložena císaři Česká konfese, která však byla přijata s vyhýbavými sliby a po dlouhá léta nedosáhla zákonného potvrzení. Přesto prožívala Jednota v poslední čtvrtině 16. století klidnější časy pod ochranou silné církve utrakvistické.

Na sklonku století a na začátku nového, za vlády Rudolfa II., se stále rozhodněji projevovaly snahy katolické strany, vedené bojovnými jezuity, o znovuzískání ztracených pozic. Jejich rostoucí aktivita vedla evangelickou šlechtu k novému úsilí o právní zajištění existence nekatolických církví. Jednota, jejímiž vynikajícími představiteli na poli diplomacie se stali páni Václav Budovec v Čechách a Karel starší ze Žerotína na Moravě, postupovala v této době zcela ve shodě s utrakvisty, na základě České konfese. Roku 1609 byl císař konečně donucen vydat majestát, jímž byla evangelíkům v Čechách a na Moravě zaručena náboženská svoboda.

Jednota získala, poprvé za dobu své existence, zákonem zaručenou svobodu, které však mnoho neužila. Zesílení katolického tlaku po nástupu nového panovníka, Ferdinanda II., odboj české šlechty, volba protestantského krále Fridricha Falckého a následující porážka stavovského povstání na Bílé hoře (1620) vedly k popravám vůdců povstání, konfiskacím nekatolických majetků, zákazu všech nekatolických církví a ke kruté rekatolizaci českých zemí. Rok 1627-28, kdy vstoupilo v platnost obnovené zemské zřízení, znamenal i konec Jednoty bratrské ve vlasti a mohutnou vlnu emigrace do různých evropských zemí.

Představitelem a vůdcem Jednoty ve vyhnanství se stal J. A. Komenský, poslední biskup české Jednoty bratrské. Pečoval o rozptýlené skupinky Bratří, obstarával pro ně pomoc za

Třicetileté války i potom, co válka skončila a pominula slabá naděje na možnost návratu. Viděl, jak tyto rozptýlené skupiny postupně splývají s novým prostředím, začleňují se do jiných evangelických církví a Komenskému nezbylo než na konci života odevzdaně konstatovat, že Jednota, „poslouživši za svého věku vůli Boží, usnouti má“.

II. Obnovená Jednota

Zatím co roztroušené hloučky české Jednoty v exilu pomalu dožívaly, zůstávalo ve vlasti stále ještě dost tajných Bratří, kteří se navzdory pronásledování scházeli a vzájemně se posilovali ve víře. Velkou pomoc tomuto „skrytému semeni“ přineslo hnutí pietistické, jehož vlivem byli do našich zemí od konce 17. století vysíláni ze zahraničí kazatelé a kolportéři evangelického tisku, aby zde tajně shromažďovali a povzbuzovali nekatolíky. Touto činností probouzeli mezi lidmi touhu po svobodném vyznávání víry, což vedlo další skupiny k vystěhování do sousedních evangelických zemí.

Bratrské tradice se udržely zvláště v místech, kdy kdysi působil J. A. Komenský – na Fulnecku a Suchdolsku. Ještě ke konci svého života vydal Komenský pro zdejší Bratry katechismus a zpěvník (1661), které byly potom v rodinách po generace opatrovány a používány. Na počátku nového století (1709) byl zřízen evangelický luterský kostel v Těšíně ve Slezsku, což bylo pro nekatolíky ze severní Moravy další posilou. Docházeli sem tajně i z velikých vzdáleností. Konečně od roku 1717 udržoval s bratrskými rodinami v tomto kraji kontakt Kristián David, rodák ze Ženkavy, který se pod vlivem pietismu stal jedním z cestujících kazatelů. Pod jeho vedením se řada rodin rozhodla opustit tajně vlast a odejít do saské Horní Lužice, kde jim Kristián David zajistil přijetí. Na jaře roku 1722 přišli první z nich na panství hraběte Mikuláše Ludvíka Zinzendorfa, kde si založili osadu Ochranov (Herrnhut).

Malá obec se rychle rozrůstala příchodem nových a nových přistěhovalců z Moravy i odjinud. Hrabě Zinzendorf chtěl z Ochranova vytvořit, zcela v duchu pietistického ideálu, vzorné křesťanské společenství v rámci luterské církve. Moravští vystěhovalci však dávali jasně najevo, že chtějí setrvat při víře svých otců. V důsledku tohoto napětí i jiných vlivů, přicházejících od přistěhovalců německých, docházelo v prvních letech k věroučným sporům, zmatkům a nedorozuměním, než bylo konečně, především zásluhou Zinzendorfovou, roku 1727 dosaženo dohody a smíření různých směrů. Vzájemná láska a bratrství všech v Kristu byly stvrzeny 13. srpna společnou požehnanou Večeří Páně v Berthelsdorfu. Proto pokládá Jednota bratrská 13. srpen 1727 za den svého obnovení.

Mnohým lidem v Sasku však byla existence tohoto společenství trnem v oku a hrabě Zinzendorf se dostával vždy znovu do nesnází s luterskou církví i saskou vládou. Nejednou byla budoucnost Ochranova ohrožena, což vedlo Bratry k hledání nových míst, kde by se mohli vystěhovalci usídlit. Tak začaly brzy vznikat skupiny a osady Bratří v jiných krajích Německa. V Horní Lužici byla roku 1742 založena česká exulantská obec Nížké (Niesky), skupiny vystěhovalců z Lanškrounska se usídlily v Rixdorfu u Berlína a v Berlíně samém. Nové bratrské osady však vznikaly i v Anglii a v Americe. A právě působení obnovené Jednoty na půdě Anglie a v jejích državách bylo jednou z příčin, proč Bratří zdůraznili svou návaznost na starou Jednotu i vnějším aktem, přijetím její ordinace.

Podobně jako staří Bratří v Kunvaldě byla i obnovená Jednota zpočátku společenstvím laickým, které přijímalo službu pietisticky orientovaných luterských kněží. Když se však práce Jednoty rozrůstala, rostla i potřeba vlastních ordinovaných pracovníků, hlavně v nových oblastech a pro misi mezi pohany, která započala roku 1732. Bratří jednali o ordinaci

několikrát s luterskou církví, ale pro silný odpor některých luterských kruhů nedošlo k dohodě. Navázali tedy styk s Danielem Arnoštem Jablonským, vnukem Komenského a nejstarším biskupem polské větve Jednoty bratrské, který sloužil jako dvorní kazatel v Berlíně. Jablonský uznával ochranovské za pravé potomky české Jednoty a roku 1735 ordinoval moravského vystěhovalce Davida Nitschmanna za prvního biskupa obnovené Jednoty bratrské. O dva roky později ordinoval i hraběte Zinzendorfa. Tak získala Jednota vlastní duchovenský úřad a dala se definitivně cestou k nezávislosti a samostatnosti, což bylo ve čtyřicátých a padesátých letech postupně potvrzeno uznáním Jednoty v různých evropských zemích. Přes řadu pokračujících problémů se Jednota neustále rozrůstala a v polovině 18. století měla vedle sborů a osad v Německu, Holandsku, Dánsku, Anglii a Americe i misijní dílo na Západoindických ostrovech, v Grónsku a v Jižní Americe. Misijní rozmach Jednoty provázela intenzivní práce sociální a vzdělávací, zakládání a udržování škol, nemocnic a sociálních ústavů na mnoha místech. Ochránov se tak stal v krátké době střediskem rozsáhlé práce.

Zinzendorf zůstal až do své smrti (1760) vedoucí osobností Jednoty a jakkoli se mu nepodařilo uskutečnit to, co původně zamýšlel (v mnohém totiž musel ustoupit cílevědomým snahám Moravanů), jeho osobnost a jeho zbožnost dala nově vznikajícímu společenství trvalou pečeť. Zinzendorfova „teologie krve a ran“, tj. soustředění na Spasitelovo utrpení a spásnou moc jeho prolité krve, jeho důraz na Ježíšovo lidství a citové prožívání lásky a víry spolu s důrazy na prostotu, řád a kázeň, které si přinesli Bratři z Moravy, vytvořily základní rysy zbožnosti obnovené Jednoty.

Po dobu Zinzendorfova života bylo v Jednotě mnohé vázáno na jeho osobnost bez dalšího organizačního či právního zajištění. Proto bylo nutno po jeho smrti většinu záležitostí nově uspořádat, množství otázek dořešit a přebudovat organizaci církve. Tuto práci konaly v následujících letech synody za vedení biskupa A. G. Spangenberg, který se také pokusil soustavně zpracovat učení obnovené Jednoty (*Idea fidei fratrum*, 1779).

Konec 18. století zasáhl vlnou osvícenství a racionalismu citelně do církevního života v Evropě. Jednota vlivem svého výrazně pietistického základu sice racionalismu nepodlehla, ale obranný postoj, který vůči němu zaujímal, se namnoze vyvinul ve strnulost, ochromující život sborů. V některých otázkách se Jednota s následky těchto let vyrovnávala prakticky dalšího půl století. K překonání vleklé krize přispěla i stoletá jubilea počátků práce obnovené Jednoty, která se stala zvláště pro německé sbory výrazným oživujícím podnětem.

Zatím se Jednota ve světě rozmáhala tou měrou, že se stávalo krajně obtížným řídit ji centrálně. V polovině 19. století bylo již zřejmé, že je změna v její organizaci nevyhnutelná. Synod roku 1857 proto rozdělil práci v Jednotě do čtyř zcela samostatných celků. Byly to dvě provincie americké, britská a německá. Společným nejvyšším orgánem církve se stal Generální synod, který se scházel vždy po deseti letech.

Počet provincií i základní organizace Jednoty zůstaly zachovány po celé století, přes vážné problémy válečných let, které postihovaly především Evropu a stále se rozvíjející misijní práci. Teprve roku 1957 byla vytvořena pátá samostatná provincie (Československá) a v dalších letech se rychle osamostatňovaly jedna misijní oblast po druhé, čímž vzrostl počet provincií Jednoty až na současných devatenáct. Synod Jednoty (Unity Synod) zůstal nejvyšším orgánem církve dodnes, schází se každých sedm let, aby jednal o věcech řádů a učení, o záležitostech hospodářských i o práci na církevních projektech (sociální a misijní programy). V neposlední řadě poskytuje příležitost k výměně zkušeností a informací o životě

jednotlivých provincií, oddělených nejrůznějšími přírodními i lidskými překradami, ale jednotných ve službě a odpovědnosti svému Pánu.

Jednota bratrská zůstává mezi světovými protestantskými církvemi jednou z nejmenších co do počtu, její sbory se však dnes nacházejí od Aljašky po Tibet a od Labradoru po Jižní Afriku na čtyřech kontinentech naší Země.

III. Obnovená Jednota v Čechách a na Moravě

Obnovená Jednota bratrská ve světě nazývala Čechy a Moravu právem „zemí otců“. Odtud vyšli nositelé odkazu starých Bratří a přinesli zvěst evangelia na mnoho míst ve světě. K navázání přímých styků mezi obnovenou Jednotou a českými zeměmi však dlouho nedocházelo. Zákony rakouské monarchie to nepřipouštěly. Toleranční patent z roku 1781 sice povoloval ustavení evangelických sborů augsburského a helvetského vyznání, ale na jiné církve se nevztahoval. Tím byla zmařena snaha některých nekatolíků přihlásit se přímo k odkazu české reformace vytvořením sborů „církve Beránkovy“.

Teprve císařský patent z roku 1861 dal dosud pouze tolerovaným evangelíkům v našich zemích větší svobodu a zároveň otevřel možnost bližších styků s evangelíky v zahraničí. Jednota tehdy rozpoznala, že nadešel čas, aby i ona posloužila „zemí otců“ zvěstováním evangelia, které odtud kdysi přijala. Iniciativy se chopila evropská kontinentální provincie se sídlem v Ochranově, jejíž synod rozhodl roku 1862 zahájit v Čechách a na Moravě evangelizační činnost. Současně bylo zvoleno tzv. Českomoravské komité s úkolem řídit nové dílo a finančně je zajišťovat. Komité vyslalo do Čech nejprve kazatele Fridricha E. Kleinschmidta, aby navštěvoval evangelické sbory obojího vyznání a hledal nejpříhodnější cesty a způsoby, jak by tu Jednota mohla pomáhat. Podle svých zkušeností navrhl br. Kleinschmidt konat kolportérskou a evangelizační službu, soustředěnou především na evangelickou diasporu a na duchovně hledající neevangelíky.

Jednota pro tuto službu určila cestující kazatele Ondřeje Köthera a Viléma Hartwiga, který při svém působení založil i první stálou bratrskou práci v Čechách – sirotčinec v Dolní Čermné u Lanškrouna. Tak se Jednota zapojila do práce křesťanské charity, ačkoli pro ni dosud neměla oporu v žádném sborovém středisku. Za prvními dvěma pracovníky přicházeli vzápětí další. V německé diaspoře na severu Čech působil v rámci luterské církve vikář Konrád Beck, rozsáhlou diasporu v Krábčicích pomáhal obsluhovat vikář K. Otto Bernhardt a v podhorských, konfesijně smíšených Čenkovicích učil na reformované církevní škole Friedrich David Peter.

Roku 1869 zasedal v Ochranově generální synod Jednoty bratrské a projednával i podrobnou zprávu o českém díle. Z řad synodálů vzešel návrh, podporovaný především zástupci severoamerické a britské provincie, aby se bratrská evangelizační práce v Čechách osamostatnila. Synod tento návrh schválil a doporučil, aby tam, kde o to duchovně probuzení lidé požádají, byly ustavovány sbory obnovené Jednoty. V lednu 1870 obdrželo ředitelství Jednoty v Berthelsdorfu u Ochranova prosebný dopis, v němž hlouček věřících z východočeského Potštejna žádal o vyslání kazatele a zřízení samostatného sboru. Ředitelství vyhovělo a 16. října 1870 bylo přijato 21 dospělých a 6 dětí do Jednoty bratrské a ustaven tak první sbor v Čechách. O dva roky později (20. 5. 1872) byl založen další sbor (německý) v Dubé u Doks. Počtem malá, zevně velmi prostá a chudá společenství prvních bratrských sborů, vzniklá z lidového písmáckého hnutí, měla natolik pevné kořeny, že z nich mohla později vyrůstat další sborová střediska. Po celých deset let však tyto dva sborečky zůstaly osamoceny a nepožívaly výhod státem uznané církve. Byly odkázány do velmi úzkých mezí

„soukromého vykonávání náboženství“ podle interkonfesijního zákona z roku 1868. Nebyla jim dovolena veřejná činnost, což značně podvazovalo možnosti evangelizace i činnost duchovních. Po mnoha žádostech k vídeňské vládě obdržely konečně 30. března 1880 státní uznání pod jménem „Evanjelická církev bratrská“.

Odtud začíná pozvolný, ale stálý růst sborů Jednoty. Misijním působením bratrských kazatelů vznikly v letech 1882-1899 nové sbory v Ústí nad Orlicí, Praze, Jablonci nad Nisou, Herčivaldě, Duchcově, Turnově, Mladé Boleslavi a Nové Pace. Vznikaly v místech, kde nepracovala žádná jiná evangelická církev (výjimkou byla Praha). Jednota se ve své službě soustředila na misií mezi hledajícími, jimž se snažila věrným zvěstováním evangelia posloužit k víře. V duchu bratrského písmáctví zavedla u nás jako jedna z prvních dětské bohoslužby, tzv. nedělní školu, a pravidelné biblické hodiny pro dospělé. Její sbory se nerozrůstaly do velkých počtů, neboť důsledně trvala na vyznavačském charakteru sborů, na kázni a stálé poslušnosti svědectví Písma. Hlavním rysem sborového života bylo úzké bratrské společenství. Od počátku byly navázány živé vztahy s misií Jednoty konanou v zámoří, nedílnou součástí života sborů byla i práce sociální. Jejich péčí byl udržován sirotčinec v Čermné, k němuž brzy přibýly podobné ústavy v Potštejně a v Dubé a později i diakonie v Mladé Boleslavi.

První světová válka a léta po ní znamenaly hluboký přerýv v dosavadním způsobu života sborů Jednoty v „zemi otců“. Vznik republiky v roce 1918 otevřel církvím nové možnosti. V rámci tehdy široce se rozvíjejícího přestupového hnutí přicházeli mnozí lidé, plni vlasteneckého zápalu, a ptali se po odkazu české reformace. Mnoho se jich hlásilo i k Jednotě bratrské, jak se české sbory od roku 1921 nazývaly. Česká část obnovené Jednoty přijala toto jméno jako manifestační přiznání k odkazu starých Bratří. Ve snaze podchytit zástupy lidí, nově hledajících svou životní orientaci, otevírala jim Jednota dveře i za cenu uvolnění kázně a poklesu vyznavačské určitosti. Přineslo to s sebou nejen jeden problém a nejednu krizi, ale evangelizační soustředění na Ježíše Krista a jeho spásnou oběť, pevně zakotvené v pietistické tradici Jednoty, uchránilo sbory před sklouznutím do liberálních, nábožensko-vlasteneckých nálad. Ziskem přestupového hnutí byly nové sbory v Železném Brodě, Ujkovicích a Dobřívě. Je třeba říci, že i v těchto rušných letech přestupových Jednota zachovávala zásadu pracovat jen tam, kde by nesoupeřila s žádnou jinou evangelickou církví. Bratří měli odvahu zakládat práci i v odlehlých místech, bez strategických úvah o možnostech a perspektivách budoucího růstu. Od roku 1921 vyvíjela Jednota bratrská v Československu snahu získat samostatnost v rámci světové Unitas Fratrum. Záměr vytvořit v Československu samostatnou provincii Jednoty schválil i generální synod 1931 a hledal předpoklady k vypracování takového církevního zřízení, které by poskytlo českému dílu správní i hospodářskou samostatnost. Základem k tomu byla ústava (schválená 26. 10. 1937), k níž se přihlásily všechny české sbory. Byl tak vytvořen právní předpoklad pro cestu k plné samostatnosti nové provincie.

Další snahy na tomto poli však přerušila druhá světová válka. Tak jako celému národu přinesla i Jednotě mnoho těžkostí a utrpení. Nacistickými vězeními prošla vedle mnoha členů i řada kazatelů, což ztěžovalo práci ve sborech. Na druhé straně však tíže okupace prohloubila sborová společenství. Byl patrný nový obrat k bibli, obnovilo se písmáctví v rodinách, rostla vzájemnost i hmotná obětavost. Přicházeli i noví lidé, kteří si pod tíhou války nově kladli otázky po smyslu a hodnotě života. Některé kazatelské stanice se tak rozrostly v samostatné sbory (Koberovy, Huntířov, Rovensko pod Troskami), na Moravě se měl čile k životu sbor v Holešově. Když květen 1945 přinesl konec války a novou svobodu našim zemím, nastaly nové úkoly i pro církev. Jednota musela začínat novou práci především v pohraničí, kde zanikly její německé sbory. Byly obnoveny sbory v Dubé a Jablonci nad Nisou, nově vznikl sbor v Liberci, později v Tanvaldě. Poválečný vývoj v našem státě přinesl prudký nástup

sekularizačního procesu, znásobeného ideologickým tlakem programově ateistického komunistického režimu. Sborům Jednoty to způsobilo úbytek členů, ne však tak masivní, aby vedl k zániku sborů. Jednota viděla svou cestu v návratu k určitějšímu vyznavačství, kázni a řádu. Proto se snažila o nové soustředění na Písmo, o vytváření studijních a modlitebních společenství a o posílení vnitřního života sborů. Jako církev rozšířená po velké části světa měla své místo i v rostoucím ekumenickém hnutí.

Od roku 1946 měla Jednota v Čechách i vlastní biskupy. Prvním českým biskupem obnovené Jednoty byl zvolen senior kazatelského sboru bratr Václav Vančura a 20. 7. 1946 byl ordinován biskupem ze Spojených států a Británie ve starobratrském sboru v Mladé Boleslavi. Druhým biskupem byl bratr Karel Reichel a dosud posledním bratr Adolf Ulrich. Snaha o samostatnost české práce se dovršila roku 1957, kdy ji generální synod uznal za pátou samostatnou provincii Unitas Fratrum.

Až do začátku 90. let pracovala česká Jednota v 17 samostatných sborech a řadě kazatelských stanic v Čechách a na Moravě. Velké společenské proměny po pádu komunismu se odrazily i v životě Jednoty, objevily se nové duchovní směry, které se v řadě sborů prosadily a ve druhé polovině 90. let vedly až k rozdělení církve. Potrvá však ještě řadu let, než bude možno tuto kapitolu života církve zařadit pod titulek „z dějin“.